

Airey Neave

Heldin achter de frontlijn

ISBN 978-90-225-6926-9
ISBN 978-94-0230-289-9 (e-boek)
NUR 402

Oorspronkelijke titel: *Petit Cyclone*
Oorspronkelijke uitgever: Biteback Publishing Ltd, London
Vertaling: Bonella van Beusekom
Omslagontwerp: Wil Immink Design
Zetwerk: CeevanWee, Amsterdam

© 2013 The Airey Neave Trust en Biteback Publishing Ltd
© 2014 Voor de Nederlandse taal Meulenhoff Boekery bv, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Opgedragen aan alle leden van de Komeetlijn en met name
aan de 156 mannen en vrouwen die hun leven gaven om
geallieerde soldaten te helpen ontsnappen.

*Standvastig, van verlangens vrij
Vooruitziend, krachtig, sterk is zij
Perfecte vrouw van nobel bloed
Die waarschuwt, troost, gebeuren doet*

‘Een droombeeld van een vrouw was zij’,
William Wordsworth (vertaling Ans Bouter)

Inhoud

Inleiding	9
Voorwoord	13
Aantekening van de schrijver	19
Proloog	21
1. Dédée	29
2. Tante Go	35
3. Paul	44
4. <i>En route</i>	53
5. Florentino	63
6. Nemo	76
7. Rue Oudinot	86
8. Avenue Voltaire	96
9. Peggy	109
10. Urrugne	119
11. Villa Chagrin	129
12. <i>Cantine Suédoise</i>	143
13. 'B' Johnson	158
14. Jean Masson	169
15. De kazernes van Etterbeek	180

- 16. Franco 188
- 17. Jacques Cartier 200
- 18. De staart van de komeet 210

Epiloog 223

Leden van de Komeetlijn die sneuvelden in de strijd 227

Inleiding

Toen er in augustus 1941 een Belgische jonge vrouw van vijftientig aankwam op het Britse consulaat in Bilbao, samen met een jonge Schotse soldaat die zij beweerde vanaf Brussel door het bezette Frankrijk en over de Pyreneeën te hebben meegenomen, betichtte MI6 haar ervan een doorzichtige infiltrante van de Duitsers te zijn. Ze zouden al snel van mening veranderen. Andrée De Jongh werd door haar vader 'le Petit Cyclone' genoemd, omdat ze zo vastberaden was dat het onmogelijk was om te negeren wat zij zei. Ze was geïnspireerd door Edith Cavell, de Britse verpleegster die tijdens de Eerste Wereldoorlog wegens spionage werd doodgeschoten. Nadat de Duitsers België in mei 1940 waren binnengevallen begon Andrée Britse soldaten te verplegen die vastzaten achter de vijandelijke linies. Van daaruit was het slechts een kleine stap om haar heldin te proberen te evenaren door een ontsnappingsroute op te zetten waarlangs geallieerde soldaten door het bezette Frankrijk en over de Pyreneeën naar het neutrale Spanje konden worden gebracht.

De honderden Belgische, Franse en Baskische agenten die voor Komeet werkten kenden De Jongh alleen onder haar

codenaam Dédée. M16 noemde haar aanvankelijk 'Postbode' omdat ze niet alleen 'pakjes' bezorgde, de soldaten die ze redde – in het begin Britse soldaten die vastzaten in België en later honderden ontsnapte geallieerde krijgsgevangenen of vliegeniers die waren neergeschoten boven bezet grondgebied – maar ook brieven met geheime informatie uit het bezette België en Frankrijk.

De ontsnappingslijnen die geallieerde soldaten uit bezet Europa smokkelden werden geleid door M19 in Londen, dat zich voordeed als een afdeling van de inlichtingendienst van het leger. In werkelijkheid maakte M19 deel uit van M16, en stond het onder controle van Claude Dansey, het plaatsvervangend hoofd van M16. Toen Edith Cavell werd geëxecuteerd ontkenen de Britten dat zij een spionne was. Interessant genoeg, echter, rechtvaardigden Dansey en de andere hooggeplaatsten bij M16 hun zeggenschap over M19 door erop te wijzen dat Edith Cavell als spionne was ontmaskerd door haar andere rol, die waarin zij geallieerde soldaten had helpen ontsnappen. Andrée De Jongh trad dus echt in de voetsporen van haar heldin.

De schrijver van dit boek, Airey Neave, wist zelf te ontsnappen uit Colditz en slaagde erin terug te keren naar Groot-Brittannië. Hij was een van de topmannen van M19, samen met Jimmy Langley, die later trouwde met Peggy van Lier, een van de heldinnen uit dit boek. Neave schreef twee boeken over de tijd dat hij ontsnappingslijnen leidde: *Heldin achter de frontlijn* en een ander boek, waarin hij uitvoeriger verslag doet van het werk van zijn M19. *Heldin achter de frontlijn* is echter het ontroerendste en spannendste van de twee en gaat over de menselijke, waargebeurde verhalen van de Belgische, Baskische en Franse leden van het verzet, die hun leven op het spel zetten om Britse en andere gealli-

eerde soldaten in vrijheid te brengen.

Hoe groot het risico dat ze namen was, kan worden afgeleid uit de lijst achter in dit boek, waar de honderdzesenvijftig leden van Komeet worden opgesomd die omkwamen tijdens hun werk om geallieerde soldaten te helpen ontsnappen. Onder hen bevond zich ook Frédéric De Jongh, de vader van Andrée, die tot zijn arrestatie in 1942 vanuit Brussel opereerde. Hij werd later gefusilleerd. Zijn dochter Andrée werd een van de door de Gestapo meest gezochte verzetslieden. Toen ze uiteindelijk in januari 1943 werd gearresteerd, werd zij eerst naar het concentratiekamp Ravensbrück gestuurd en vandaar naar Mauthausen.

Ze overleefde de kampen. Achtentachtig van haar collega's niet, evenmin als vier collega's die kort na hun bevrijding alsnog bezweken aan de gevolgen van hun gevangenschap. Alle mensen op die lijst, alle leden van Komeet die het hebben overleefd, is grote dank verschuldigd, niet alleen door de Britse en geallieerde soldaten die ze hielpen redden, maar door iedereen die waarde hecht aan de vrijheid. Dit is echt een inspirerend boek.

Michael Smith

redacteur van Dialogue Espionage Classics

december 2012

Voorwoord

Toen *Heldin achter de frontlijn* in 1954 voor het eerst werd uitgegeven was ik een meisje van zeven. Ik was te jong om er iets van te snappen. Dus las ik het boek toen niet, maar ik hoorde de volwassenen om me heen wel praten over het meisje dat door haar vader le Petit Cyclone werd genoemd. Ik hoorde dat zij tijdens de oorlog dezelfde gevaarlijke dingen had gedaan als mijn eigen vader. Dat ze geallieerde vliegers hadden geholpen te ontsnappen aan gevangenneming nadat hun vliegtuig was neergehaald door de boches – de vijand die hun land was binnengevallen en die hun volk zo slecht behandelde. Dat ze de rivier de Bidassoa met de Bask Florentino waren overgestoken die hun de weg wees over de Pyreneeën, naar het veilige Spanje. Ik was nog maar klein, maar ik wist dat ik naar een waargebeurd verhaal luisterde. Het was avontuurlijk en ik voelde de emoties. Fascinerend.

Vanaf dat moment ging het verhaal van *le Réseau Comète*, de Komeetlijn, deel uitmaken van mijn leven. Elk jaar kwamen er weer andere mensen naar ons huis, die altijd goede vrienden van mijn vader leken te zijn. Ze kwamen uit Groot-Brittannië, zoals Airey Neave, Michael Creswell en James Langley en zijn vrouw Peggy, de vroegere Peggy van

Lier van de Komeetlijn; uit Canada, zoals de vlieger Angus McLean; uit Frankrijk, zoals de gidsen Yvonne en Robert Lapeyre; en uit alle delen van België, zoals Tante Go, Michou, Monique, Jean-François, Jacques, Bernadette, Dédée, Albert... namen die ook jou vertrouwd in de oren zullen klinken als je dit boek hebt gelezen. Ze waren er allemaal om hetzelfde te doen: te praten over dezelfde dingen, te kijken naar dezelfde tere, oude papieren die mijn vader tevoorschijn haalde om ze elk jaar opnieuw aan hen te laten zien. Elk jaar werd er een ander, echt, levend verhaal verteld, en haalden ze samen gebeurtenissen op waaraan ze goede herinneringen leken te hebben, ook al hadden die een ondertoon van verdriet. Daarna dronken ze samen een glas, of soms meerdere, whisky of cognac. Na het eind van de oorlog kwamen de leden van de *Amicale Comète* elk jaar naar Brussel om te gedenken en te vieren dat ze mensen, landen, levens hadden gered in naam van de vrijheid waar ze tijdens de oorlog voor hadden gevochten. Ze hadden allemaal dezelfde spirit: ruimhartigheid, de bereidwilligheid om mensen te helpen en hun het leven te redden; om te vechten zonder wapens en zonder mensen te doden. Zoals beschreven door Jean-François Nothomb, het hoofd van de Komeetlijn na de arrestatie van Dédée De Jongh, de initiatiefneemster en de bezielende kracht achter de ontsnappingslijn:

In hun pogingen om anderen te redden en in de kracht van hun liefde waren de leden van Komeet alleen gewapend met hun moed en hun geloof in de waarde van vrijheid.

De Komeetlijn was een groep mensen uit verschillende landen, met verschillende achtergronden, verschillende over-

tuigingen, geloven, levensstijlen – en toch was het één grote familie. Het waren er twee- of drieduizend... niemand zal ooit exact weten hoeveel. We ontdekken nog steeds nieuwe namen van dat enorme netwerk, die allemaal in het geheim met elkaar verbonden waren.

De Komeetlijn bestond van augustus 1941 tot eind 1944. Na de oorlog hield de Amicale Comète hun band en herinneringen in stand tot 2001. In 2005 hoorde ik dat er in de Pyreneeën een ‘Komeetwandeling’ werd georganiseerd en ik ging erheen. Ik wilde de beroemde Bidassoa uit mijn jeugd en de wereld van Florentino meemaken. Ik ontdekte veel meer. De spirit van de Komeetlijn leefde nog steeds, en kende geen grenzen in tijd of ruimte. Er waren heel veel verschillende mensen van alle continenten en allemaal hadden ze dezelfde emoties en hetzelfde verlangen: om te delen, te ontdekken en nog meer te delen. Ze waren allemaal heel verschillend en hadden hun eigen fascinerende band met Komeet. Zoals de man wiens vader met behulp van de ontsnappingslijn de Pyreneeën was overgestoken om van daaruit Groot-Brittannië te bereiken. Of de man die zocht naar informatie over zijn oom die was neergestort en hulp had gekregen om te ontsnappen. En de man die in de voetsporen van zijn moeder trad om haar oorlogsverhaal te kunnen opschrijven: over haar lidmaatschap van Komeet en haar ontsnapping nadat ze was verraden. En de neef van Florentino. En de zoon van een visser die de ontsnapte gevangenen vis bracht. En de zoon van iemand die bij M19 zat. En de historicus die uitlegde wat er was gebeurd. Vrijwilligers uit het hele gebied hielpen. Er was een ‘sardinade’, een typisch Zuid-Frans feest waarbij verse sardines worden gebarbecued en gegeten. Mensen zongen traditionele liederen. Ik zat naast de vaandeldrager van de oude Amicale Comète. Hij vertelde me:

Ik ben de zoon van de loodgieter die hielp bij het gidsen en mensen onderdak verleende. Net als jij [de dochter bent van een lid van de ontsnappingslijn]. Wij zijn de jonge generatie van Komeet. Alle veteranen worden oud. Wij moeten de verse, nieuwe troepen worden die de mensen aflossen die voor ons hebben gevochten. De spirit van Komeet breidt zich op een natuurlijke manier uit, omdat het een universele en eeuwige boodschap is. We hebben de plicht die door te geven aan de volgende generatie.

Dus werd in december 2005 de *Comète Kinship Belgium* opgericht, waarvoor le Petit Cyclone Andrée De Jongh, nu gravin Andrée De Jongh, schriftelijk toestemming verleende. Al heel snel hadden we meer dan 150 leden. We zorgden ervoor dat de jaarlijkse bijeenkomst van de nog levende veteranen van de Amicale Comète kon blijven doorgaan: alle piloten die terug wilden komen naar Brussel met hun familie, vrienden en helpers waren welkom. Elk jaar wordt er op een zondag een herdenkingsdienst gehouden in de basiliek van Koekelberg, voor een glas-in-loodraam van Komeet en de RAF-kapel. Daarna is er een familielunch voor iedereen in la Maison des Ailes (de Belgische variant van de RAF-club). Op de zaterdag voor de plechtigheid wordt er een bezoek gebracht aan een historische plek of een gedenkteken. De sfeer is vrolijk en eenvoudig, maar krachtig. De datum van de plechtigheid ligt op of rond 20 oktober, om de dag in 1943 te gedenken dat elf helpers van Komeet door de Duitsers werden doodgeschoten op de Nationale Schietbaan. We geven ook een nieuwsbrief uit, de *Comète-Infos*, die niet alleen informatie geeft over onze activiteiten, maar tevens de geschiedenis van de Komeetlijn in kaart brengt, aan de hand

van getuigenissen, onderzoek en analyses. We beginnen ons steeds meer te realiseren dat Dédée De Jongh en haar Komeetlijn een legende zijn geworden. Kortgeleden zei iemand tegen me: 'De Komeetlijn zal nooit ophouden te bestaan.' Ik denk dat de ruimhartigheid en de inzet van de leden van Komeet voor andere mensen en voor de vrijheid inspirerend is en dat er over de hele wereld mensen zijn die net als zij van mening zijn dat iedereen het recht heeft om te leven. Wij geloven dat de bezieling van de leden van de Komeetlijn nog steeds bestaat, zelfs in de conflicten die tegenwoordig op de wereld plaatsvinden, dat het een sterke kracht is, die het waard is verspreid te worden.

Toen ze in de tachtig was werd Dédée De Jongh door de koning van België de titel gravin verleend. Dédée ontving veel hoge onderscheidingen van verschillende landen. Als jong meisje was ze al een 'petit cyclone'. Ze was heel actiegericht. Op haar vierentwintigste, toen de oorlog werd verklaard, begon ze meteen als verpleegster te werken in een ziekenhuis in Brugge, waar ze soldaten ontmoette die naar huis wilden. Dat maakte ze tot haar levensdoel. Zij zou hen helpen weer thuis te komen. Vastberaden, enthousiast, positief, zonder ergens bang voor te zijn, vond Dédée de mensen die haar zouden helpen haar missie te vervullen. Haar hele lichaam, niet alleen haar gezicht, straalde zo veel kracht uit dat ze iedereen om zich heen ook vervulde van kracht, bereidheid en vertrouwen. Zoals veel mensen die via de Komeetlijn ontsnapten getuigden, ontleende Komeet zijn spirit aan le Petit Cyclone. Dédée had zo veel positieve energie dat ze elk kleine beetje positieve energie naar zich toe trok om in te zetten voor haar zaak.

De heruitgave van dit boek is een eerbetoon aan iedereen die vecht of heeft gevochten tegen oorlog.

Ik ben betrokken bij de Association Comète omdat het leven me die kans heeft gegeven en ik niet lang heb gearzeld. Mijn vader raakte betrokken bij de ontsappingslijn toen hij naar Groot-Brittannië wilde. Begin 1942 ontmoette hij een vriend (Albert Greindl) die tegen hem zei: 'Hier kun je nog meer betekenen.' Ook hij aarzelde niet lang. Mijn vader was een extraverte en enthousiaste man, die veel mensen kende. Zo kwam hij in contact met mensen die hij vertrouwde en die hem informeerden over mensen die wilden vluchten en onderdak, kleding, eten en valse papieren nodig hadden. Mijn vader gidste vluchtelingen veilig door België en Frankrijk naar Parijs, een stad die hij kende omdat hij een Franse moeder had. Hij hielp acht maanden lang, toen moest hij zelf ontsnappen en liep hij veilig de route langs de rivier de Bidassoa, onder leiding van de gids Florentino. In Groot-Brittannië werd hij getraind als geheim agent en naar de regio rond de Franse stad Reims gestuurd om mensen te helpen die zouden worden opgepikt door Lysander-vliegtuigen. Hij stond ook in contact met de vertegenwoordigers van Komeet in Parijs. Nadat hij voor de tweede keer had moeten vluchten maakte hij de bevrijding mee als lid van het Belgische SAS-parachuteregiment. Nu is een van zijn kleinkinderen geïnteresseerd in de Komeetlijn en heeft de vlag van Komeet gedragen. De ruimhartigheid en aandacht voor anderen van le Petit Cyclone zal nooit verloren gaan.

Comtesse Brigitte d'Oultremont
Président, Comète Kinship Belgium
Gentines, februari 2013

Aantekening van de schrijver

De personages in dit boek zijn echt. Zij waren de leiders van een ondergrondse organisatie waarin honderden gewone mensen in België en Frankrijk een rol speelden. Degenen onder hen die nog in leven zijn zoeken de publiciteit niet, maar willen wel graag dat dit verhaal wordt verteld, om datgene wat hen bezielde in leven te houden.

Tijdens het schrijven van dit boek heb ik hun vriendschap mogen ontvangen. Ik ben met name Suzanne dankbaar, de zus van Dédéé, omdat zij mijn manuscript heeft gelezen en omdat zij mij toestemming heeft gegeven gebruik te maken van haar boek *Comète: Ligne d'évasion*. Het is ondoenlijk om alle leden van Comète op te noemen die me hebben geholpen met de details van hun heldhaftige verhaal, maar een paar van hen kan ik niet overslaan: madame Robert Aylé, madame Elvire De Greef, G.M. (Tante Go) en al haar familieleden, baronne Jean Greindl (de weduwe van Nemo), Florentino, Mrs. J.M. Langley, M.B.E. (Peggy), madame Maréchal, madame Claude Courtois (Elsie), mademoiselle Elvire Morelle, M.B.E., monsieur Jean Naus, frère Jean-François Nothomb, D.S.O. (Franco) en graaf Georges d'Oultremont, M.B.E., M.M.

Albert Edward Johnson, M.B.E. (de 'B' Johnson van dit verhaal) is tot groot verdriet van alle leden van de Komeetlijn in februari van dit jaar overleden. Ik wil zijn weduwe Wendy Johnson bedanken voor de hulp die ze mij heeft gegeven bij het vastleggen van zijn moed en toewijding.

Ook wil ik bedanken Charles Sutton, Brinsley Ford, M.B.E. en Arthur S. Dean, de huidige Britse consul te Bilbao, voor alle moeite en advies.

Maar de meeste dank ben ik verschuldigd aan de weergaloze Dédée zelf – mademoiselle Andrée De Jong, G.M. – die me haar verhaal vertelde.

Airey Neave

augustus 1954

Proloog

Op een warme middag in augustus 1941 kwam le Petit Cyclone het Britse consulaat in Bilbao binnenstormen. Ze was helemaal uit Brussel gekomen op een missie die niemand voor mogelijk had gehouden. De overwerkte consul stond beleefd op en keek de jonge vrouw aan, zonder dat er ook maar iets van de argwaan die hij tegenover haar voelde van zijn gezicht te lezen viel.

‘Mademoiselle Andrée De Jongh?’

Ze knikte. Hij keek haar streng aan, maar haar blik wankelde niet.

‘Het is veiliger om me Dédée te noemen,’ zei ze.

De consul had zijn pijp neergelegd en nam zijn bezoekster zorgvuldig op.

‘Ik heb van u gehoord van onze consul in San Sebastián, vertel me uw verhaal.’

‘Ik ben Belgische en ben helemaal uit Brussel gekomen,’ zei ze. ‘Ik heb twee Belgen voor u meegebracht die willen vechten voor de geallieerden en een Schotse soldaat. We hebben Brussel afgelopen week verlaten en zijn twee nachten geleden de Pyreneeën overgestoken.’

De consul keek bedachtzaam naar de kleine vrouw, die

gekleed was in een eenvoudige blouse en rok en platte schoenen met witte enkelsokjes. Hij tikte peinzend op zijn pijp.

‘Waar is de Schot?’ vroeg hij.

‘Die is beneden met de twee Belgen.’ Het meisje glimlachte.

‘Hoe lang heeft uw reis geduurd?’

‘Zoals ik al zei. Ongeveer een week.’

Er klonk ongeloof door in zijn stem: ‘Hoe bent u over de Pyreneeën gekomen?’

De blauwe ogen van het meisje straalden triomfantelijk.

‘Ik heb vrienden in de buurt van Bayonne die een Baskische gids konden regelen. Hij heeft ons er zonder problemen overheen gebracht. De reis verliep voorspoedig.’

Haar handen grepen de armleuningen van de leren stoel vast en terwijl ze enthousiast naar voren leunde, vervolgde ze:

‘Er zitten veel Britse soldaten en piloten ondergedoken in Brussel, de meesten van hen hebben Duinkerken overleefd. Ik kan ze naar u toe brengen als u het me toestaat. Mijn vader en ik hebben al een ontsnappingsroute helemaal van Brussel naar Saint-Jean-de-Luz opgezet. Als we geld hebben kunnen we gidsen zoeken om de bergen over te steken.’

De consul liet zijn ongeloof niet blijken.

‘Hoe oud bent u?’ Hij vuurde de vraag af.

‘Ik ben vijftientwintig.’

Haar blote armen vielen hem op. Die waren slank en teer. Haar make-uploze gezicht was intelligent. Haar mond en neus waren niet mooi, maar vastberaden en fascinerend. Ze had een gretigheid en kracht die indruk op hem maakten.

‘Maar u – u bent een jong meisje. U gaat toch niet weer de Pyreneeën oversteken?’

‘Jazeker. Ik ben zo sterk als een man. In een grensgebied

trekken meisjes minder de aandacht dan mannen. De Baskische gids die ik heb gevonden, Thomas, brengt me terug. Met uw hulp kan ik meer Engelsen redden. Ik smeed u me daarvoor toestemming te geven.'

De consul wendde zijn onbewogen gezicht naar het raam en even was er niets anders te horen dan het zoeven en ratelen van de trams buiten.

'We zijn natuurlijk meer geïnteresseerd in Engelse soldaten,' zei hij.

De jonge vrouw lachte.

'Natuurlijk. Mijn vader en ik zijn het erover eens dat we ons er vooral op toeleggen om zo veel mogelijk getrainde soldaten te redden. Het enige wat we nodig hebben is geld om de gidsen te betalen en om de mannen eten en onderdak te geven op de lange route van Brussel naar Bilbao.'

'Hoeveel kost het u om een man vanuit Brussel hiernaartoe te brengen?' vroeg de consul.

Hij keek haar onderzoekend aan. Hij betwijfelde nog steeds of dit tengere meisje echt de Pyreneeën te voet was overgestoken. Het was een zware tocht en hij had nog nooit gehoord dat iemand anders behalve smokkelaars daartoe ooit een poging had ondernomen. Ineens kwam de akelige gedachte bij hem op dat ze misschien gestuurd was door de Duitsers. Was ze een lokvogel? En toch zag ze er te onschuldig uit om een verrader te zijn.

Zonder aarzelen antwoordde ze:

'Zesduizend Belgische frank van Brussel naar Saint-Jean-de-Luz.'

De consul schreef het bedrag met forse halen op zijn onderlegger.

'Dat is dan ongeveer tweeduizendeenentwintig peseta. En de berggidsen?'

‘Veertienhonderd peseta.’

Hij stond op en keek haar strak aan.

‘Dat lijkt me erg duur.’

‘Dat ben ik met u eens, maar de gidsen zijn bang om geallieerde soldaten mee te nemen door bezet gebied, vooral door de kuststreek.’

De consul was even stil en zat te schrijven achter zijn bureau. Er hing een zware geur van goede tabak. Het meisje wachtte gespannen.

‘Ik moet dit allemaal voorleggen aan mijn superieuren. Wanneer denkt u dat u terug kunt komen met een volgende groep?’

Het meisje was opgetogen.

‘Over drie of vier weken.’

‘Breng dan weer drie mannen mee.’

De consul gaf haar een hand. Er waren veel vluchtelingen voor wie hij zich moest inzetten. Hij moest deze vreemde bezoeker nu laten gaan en hopen dat ze over drie of vier weken zou terugkeren met nog meer geredde mannen.

‘*Au revoir, mademoiselle.*’

‘*Au revoir, monsieur le consul.*’

Le Petit Cyclone liep snel de kamer door, de trap af. Haar teleurstelling over deze gereserveerde ontvangst werd gevolgd door plezier bij het vooruitzicht een ontsnappingsroute op te zetten die de beroemde Komeetlijn zou worden.

Soldaat Cromar van de First Gordons, die de slag om Frankrijk bij Saint-Valéry-sur-Somme had overleefd, stond buiten met twee jonge Belgen te wachten. Het was een bescheiden groepje, vermomd in eenvoudige werkkleren. Op hun gezicht stond vreugde te lezen nu ze van de vrijheid proefden.

Het meisje gaf hun een hand. Cromar hield haar hand een tijdlang vast.

‘Tot ziens, Colin.’

‘Veel succes, miss,’ zei hij. ‘En God zegene u!’

Dédée zwaaide naar de drie mannen, en weg was ze, als een goede fee. Ze ging al gauw op in de menigte kantoor-mensen die zich naar huis haastte. Het was nog steeds heel warm en ze kreeg het stof van de straten van Bilbao in haar ogen en keel.

In de tram naar San Sebastián had ze tijd om na te denken terwijl ze over de glinsterende zee stuurde. Waarom was de consul niet onder de indruk geweest? Ze voelde een scherpe teleurstelling, en vroeg zich af of de Engelsen haar ervan verdachten voor de Duitsers te werken. Dachten ze dat ze werd gebruikt om vijandelijke agenten naar neutraal gebied te brengen? Nee, dat kon niet waar zijn, anders had de intelligente consul haar nooit toestemming gegeven naar Frankrijk terug te keren. Even kreeg ze tranen in haar ogen. Daarna herinnerde ze zich hoe triomfantelijk ze de bergen had bedwongen.

Dédée wist niet dat ze de consul ondanks zijn aanvankelijke wantrouwen al voor haar plan had gewonnen. Hij had besloten de steun van het Britse ministerie van Buitenlandse Zaken in te roepen. Zijn positieve aanmoediging zou van grote waarde voor de Komeetlijn zijn.

Ze nam het besluit terug te keren naar Brussel en haar vader, Frédéric De Jongh, te vertellen dat wat onmogelijk had geleken gelukt was. Haar vrienden die soldaten en vliegers in België onderdak boden hadden getwijfeld, zij hadden gezegd dat het nooit zou lukken om een ontsnappingsroute helemaal naar Spanje van de grond te krijgen.

De Komeetlijn was haar droom. De komende maanden wilde ze die opzetten. Van alle ontsnappingsroutes die er waren werd dit de grootste. In de drie jaar dat de Komeetlijn

bestond werden er achthonderd geallieerde vliegers en soldaten gered van gevangenschap, waardoor ze konden terugkeren naar Engeland om opnieuw te vechten.

Ze dacht aan haar leven als studente toen ze aanplakbiljetten ontwierp, en aan haar opleiding tot verpleegster. Aanplakbiljetten! Glimlachend keek ze naar haar kleine handen.

In 1940 was de oorlog uitgebroken en die had haar avontuur geboden. In het ziekenhuis in België, waar ze gewonde Britse soldaten had verpleegd. De gevangenen in Duitsland, aan wie ze pakjes had gestuurd. Hun machteloosheid had haar diep geraakt.

De inval van de Duitsers had haar bevrijd van een saai bestaan. Als jong meisje was ze uit de verte verliefd geworden op de grote Franse piloot Mermoz, die duizenden kilometers over onbekend land en zee was gevlogen. Ze werd enthousiast van zijn heldhaftige verhaal. Het hielp haar bij haar besluit om geallieerde soldaten en vliegers te helpen onderduiken in België.

Begin 1941 begon ze mensen te zoeken die bereid waren jonge Belgen en geallieerde soldaten die naar Engeland wilden ontsnappen onderdak en te eten te geven. Haar belangrijkste kameraad bij dat gevaarlijke werk was haar vader, Frédéric De Jongh. Hij had in 1915 inspiratie gevonden in de opofferingsgezindheid van Edith Cavell. Een generatie later werd hij meegesleept door het enthousiasme van zijn eigen dochter.

Hij noemde haar graag 'le Petit Cyclone', de naam die hij haar als kind had gegeven. Dat was een goede omschrijving van haar levendige karakter en haar tomeloze energie. Ze was altijd aan het redderen. Maar voor haar vrienden was ze Dédée, de koosnaam die in België werd gegeven aan meisjes die Andrée heetten. Dédée was de naam waaronder ze bij de

honderden leden van de Komeetlijn die zij opzette bekend was. Voor het Britse ministerie van Buitenlandse Zaken werd ze de 'Postbode', die geheime pakketjes afleverde in Bilbao.

Wat een pech dat ze een vrouw was, dacht ze.

'Maar,' zei ze tegen zichzelf. 'Ik kan even ver en snel lopen als een man.'

Ze lachte bij de herinnering aan die zomernacht een paar weken geleden. Met haar jonge landgenoot Arnold Deppé was ze met haar eerste groep vluchtelingen van Brussel naar de Spaanse grens vertrokken. De pionierspoging, die had geleid tot het opzetten van de Komeetlijn.

